

THOMAS BOLLEN

Geld genoeg, maar niet voor jou

**Hoe heroveren we de macht
over ons geld?**

FOLLOW THE MONEY

© 2025 Thomas Bollen
Eerste druk september 2025

Boekbegeleiding: Willemijn Lindhout en Eric Smit
Eindredactie: Karin Spaink
Beeld omslag: Carlijn Kingma
Foto auteur: Daniel Cohen
Omslagontwerp: Isabelle Vaverka en Carlijn Kingma
Boekverzorging: Sander Pinkse Boekproductie
Druk- en bindwerk: Wilco

ISBN 9789083398679
NUR 320

www.ftm.nl

Inhoud

Woord vooraf 7

Proloog: Wat rekeninghouders zelden weten 11

- 1 In het 'Fort Knox' van Europa 15
- 2 Wakker worden in *The Truman Show* 30
- 3 De toren van Basel 46
- 4 Wij zijn de 99 procent 60
- 5 In de ban van schuld 73
- 6 De vergeten wetenschap 88
- 7 Buitenbeentjes in actie 102
- 8 De saaiste bank van Nederland 116
- 9 De grote doorbraak 130
- 10 De Europese *Doomsday Machine* 141
- 11 De ontdekking van digitaal centralebankgeld 159
- 12 Wat het licht niet verdraagt, woekert in de schaduw 173
- 13 De bankiers van de cryptowereld 190
- 14 Het antwoord is 'nee' 203
- 15 *One coin to rule them all* 219
- 16 Karaktermoord 231
- 17 Publiek geld naar private zakken 245
- 18 Chantage door de tech-miljardairs 263
- 19 'Zeg nee tegen CBDC' 277
- 20 De radicale keuze 294

Epiloog 310

Dankwoord 315

Bronverwijzingen 318

Register 335

Financiële begrippen 345

Literatuur 349

Woord vooraf

Er is nu meer geld in omloop dan ooit tevoren, maar de meeste mensen merken daar bar weinig van. Parallel aan de groei van de geldhoeveelheid, de schuldenberg en de financiële sector is ook de inkomens- en vermogensongelijkheid enorm toegenomen – in economisch ontwikkelde landen in Europa en Amerika zelfs meer dan elders. De tien allerrijkste mensen bezitten samen meer dan de helft van de wereldbevolking bij elkaar, en in steeds meer industrieën neemt een handvol megabedrijven alles over.

Geld is macht, en de extreme concentratie daarvan belemmert niet alleen eerlijke marktwerking en gezonde competitie. Die verhindert ook de rechtvaardige verdeling van gemeenschappelijke rijkdommen, een duurzame verhouding met onze planeet, en bedreigt de democratie.

Je kunt deze problemen daarom niet los zien van de werking van ons geldstelsel – en met name van de vraag door wie en waarvoor nieuw geld wordt gecreëerd. Toch krijgt de inrichting van ons geldstelsel amper publieke aandacht: niet in het nieuws, niet in de politiek of het beleid, niet bij verkiezingen of in debatten.

Wat praten – en nadenken – over de architectuur van ons geldstelsel bemoeilijkt, is de complexe financiële taal die daaraan te pas komt. De meeste mensen, en ook politici, zijn die taal niet machtig.

Dat is geen toeval. De stortvloed aan financieel jargon dient om buitenstaanders uit te sluiten. Om diezelfde reden werd de mis vroeger in het Latijn gehouden en mochten slaafgemaakten niet leren

lezen: geletterdheid is macht. De financiële macht ligt nu bij de insiders: economen, bankiers, private equity- en durfinvesteerders.

De outsiders – burgers – worden daardoor buitengesloten van het debat, en hun belangen leggen het af tegen die van de insiders. Paus Franciscus sprak bij zijn aantreden in 2013 van ‘een dictatuur van het geld over de mens en de samenleving,’ een situatie waartegen we volgens hem in opstand moesten komen: ‘Geld moet ons ten dienste staan en mag niet overheersen.’¹

Economische machtsconcentratie en sociale ongelijkheid verminderen, de uitputting van de planeet een halt toeroepen, bedrijfsrisico’s niet langer op burgers afwentelen: de grote uitdagingen van deze tijd beginnen stuk voor stuk met het doorbreken van die financiële overheersing. Dat lukt alleen wanneer we ons geldstelsel anders inrichten, maar daarvoor is nodig dat meer mensen een stem krijgen in het debat daarover. De afgelopen jaren heb ik daarom gezocht naar manieren om de financiële geletterdheid van outsiders te vergroten.

Zo hielp ik kunstenaar Carlijn Kingma om het geldstelsel letterlijk in kaart te brengen. In fijne pennenstreken tekende zij *Het waterwerk van ons geld*. In beeldtaal en metaforen maakte ze zichtbaar hoe geld door de samenleving stroomt en haar vormgeeft. Dat werkte: we trokken volle zalen in musea en op festivals. Haar kaart hielp de verbanden tussen de inrichting van het geldstelsel en de grote problemen van deze tijd inzichtelijk en bespreekbaar te maken.

De reacties op het *Het waterwerk van ons geld* hebben me aangemoedigd om dit boek te schrijven. Sinds de kredietcrisis van 2008 bestudeer ik de monetaire en financiële ontwikkelingen, en sinds 2016 schrijf ik daarover voor onderzoeksplatform *Follow the Money*.

Dit boek is het resultaat van negen jaar onderzoek. Ik voerde honderden gesprekken met wetenschappers, bankiers en toezichthouders, bezocht de hoogste bestuurskamers, zat op de eerste rij bij parlementaire debatten en hoorzittingen, en hoorde van insiders wat er buiten het zicht van het publiek werd besproken.

Daarnaast volgde ik de burgerinitiatieven die monetaire hervorming op de politieke agenda wilden krijgen. Met donaties van sympathisanten en wat vrijwilligers namen zij het op tegen een sector

die jaarlijks honderden miljoenen spendeert om zijn eigen belangen te behartigen, en die bekendstaat als een van de machtigste en best georganiseerde lobby's ter wereld.

Eén ding staat buiten kijf: de macht over ons geld is de afgelopen veertig jaar steeds verder in private handen komen te liggen, terwijl de risico's en kosten door ons allemaal worden gedragen.

Hoe dat precies in elkaar zit, vertel ik aan de hand van de internationale strijd om ons geld, die de laatste jaren in alle hevigheid is losgebarsten. We staan op een keerpunt. De digitalisering van geld biedt een uitgelezen kans om de macht over ons geld meer in publieke handen te krijgen. Maar er zijn kapers op de kust: grote techbedrijven en financiële instellingen – en de miljardairs erachter – popelen om de macht over de geldpers naar zich toe te trekken.

Ik neem je graag mee naar het strijdtoneel: een gevecht tussen David en Goliath.

Proloog

Wat rekeninghouders zelden weten

De 42-jarige Bassam al-Sheikh Hussein, eigenaar van een kleine supermarkt in Beiroet en voormalig badmeester bij een hotel, stond met angstzweet in zijn nek voor de ingang van de bank. Die ochtend, 11 augustus 2022, had hij een wanhopig besluit genomen. Zijn omstandigheden lieten hem geen keus, zei hij tegen zichzelf. Hij verzamelde moed en opende de deur; nu kon hij niet meer terug.

Met een geweer in zijn ene hand en een liter diesel in de andere liep hij naar de balie. Hij stak zijn geweer omhoog en dreigde zichzelf in brand te steken. Zijn eis was bescheiden: hij wilde geen miljoenen in een grote sporttas, maar alleen zijn eigen spaargeld opnemen, zo'n 210 duizend dollar. Een deel daarvan had hij nodig om de ziekenhuisrekeningen van zijn vader te betalen.

Al snel ontstond er buiten de bank een menigte die leuzen scandeerde om hem te ondersteunen: 'Geef hem zijn geld! Geef hem zijn geld!' en 'Weg met de heerschappij van de banken!' Ze zagen Hussein niet als crimineel, maar als held. Ze begrepen al te goed waarom hij dit deed, want ze zaten in hetzelfde schuitje: ook zij konden niet bij hun geld.

Libanon verkeert sinds 2019 in een diepe economische crisis en de banken hadden opnamelimieten ingesteld om te voorkomen dat ze failliet zouden gaan.¹ Gewone Libanezen konden sindsdien niet meer bij hun geld, en mochten omgerekend slechts 200 tot 300 dollar per week opnemen. Dat is niet genoeg voor hun le-

vensonderhoud, laat staan om een ziekenhuisrekening van te betalen.* ‘Hij vraagt alleen om wat al van hem is,’ zei een omstander over de gijzelingsactie.² ‘Terwijl onze leiders met hulp van de centrale bank hun miljarden naar Zwitserse bankrekeningen hebben weggesluisd,** worden wij aan ons lot overgelaten.’

In Libanon werd duidelijk dat het saldo op je bankrekening niet echt *jouw* geld is, maar alleen het bedrag dat je van je bank *tegoed* hebt. De meeste mensen zijn zich niet van dit cruciale verschil bewust. Voor contant geld en banktegoed gebruiken we immers dezelfde benaming: dollars, euro’s, roepia’s, yens of ponden. Bovendien vervullen beide dezelfde functie: je kunt ermee betalen. Jij bepaalt wanneer je je banktegoed overmaakt of opneemt. Je kunt er altijd aanspraak op maken, althans: dat is wat je bank je heeft beloofd.

De praktijk is anders – niet alleen in Libanon, maar wereldwijd. Zo werden in 2012 de banktegoeden van Cyprioten bevroren en in 2015 mocht de Griekse bevolking slechts 60 euro per dag opnemen.³ In 2022 konden circa 400 duizend mensen in de Chinese provincie Henan maandenlang niet bij hun geld;⁴ boze klanten bestormden de bankgebouwen in de hoop daar een stapel bankbiljetten of goudstaven aan te treffen. In 2023 waren de klanten van de Californische Silicon Valley Bank en het Zwitserse Credit Suisse de klos. Deze keer stonden er geen rijen voor de geldautomaat; alles gebeurde online. Wie via zijn telefoon banktegoed probeerde over te boeken, kreeg dat niet voor elkaar. Zo zijn er talloze voorbeelden; onze monetaire geschiedenis is een aaneenrijging van *bankruns*.

Pas op zulke momenten – wanneer het eigenlijk al te laat is – ontdekken rekeninghouders dat de kluis van hun bank niet met hun spaargeld is gevuld. Het saldo op je bankrekening blijkt iets anders te zijn dan het papiergeld en de munten in je portemonnee.

En hoe het Hussein verging? Na een harde onderhandeling sloot hij een deal. Hij beëindigde de gijzeling in ruil voor 35 duizend dollar in contanten – wat keurig van zijn banktegoed werd afgetrokken. Na

* Bij veel banken moesten ze bovendien eerst een vrijwaringsverklaring tekenen, waarmee ze afstand van hun rechten deden. Wie dat weigerde, kreeg geen geld.

** Riad Salameh, dertig jaar lang de president van de centrale bank van Libanon, is na zijn aftreden (in juli 2023) opgepakt en veroordeeld wegens fraude.

vijf dagen cel werd hij vrijgelaten, omdat zijn bank geen aanklacht tegen hem had ingediend. Hij heeft geen spijt van zijn daad, zei hij later in een interview. Als die 35 duizend dollar op zijn en hij nog steeds niet bij zijn geld kan, doet hij het zo weer. ‘Misschien gebruik ik dan wel een granaat.’

1 In het 'Fort Knox' van Europa

Verscholen in de bosrijke omgeving rond het dorp Huis ter Heide, op het militaire terrein bij de voormalige vliegbasis Soesterberg, staat het best beveiligde gebouw van Nederland. Alleen al om in de buurt te komen, moet je als bezoeker zijn aangemeld. Pas na een uitgebreide identiteitscheck laten de beveiligers je door. Dan zie je in de verte twee gigantische muren met een stalen toegangsdeur, die het gebouw hermetisch van de buitenwereld afsluiten. De buitenste muur is bekleed met planten, om het zwarte fort met de omgeving te integreren. Met elk scenario uit de *Mission Impossible*-filmreeks lijkt rekening te zijn gehouden: boven de picknicktafels op de open binnenplaats is een net van dikke metalen draden gespannen, en er staan metershoge witte antennes op het dak om te voorkomen dat er een helikopter met indringers kan landen.

Dit is niet zomaar een gebouw. Dit is het hypermoderne *cashcentrum* van De Nederlandsche Bank (DNB), dat in 2023 in gebruik is genomen.

Ik heb heel wat bankgebouwen bezocht, maar toen ik begin 2024 het nieuwe 'Fort Knox van Europa' mocht zien,* was dat een bijzonder werkbezoek. Ik was de eerste journalist die deze eer te beurt viel, zou directeur Monetaire Zaken Olaf Sleijpen me later vertellen. Nadat de persafdeling van mijn bezoek hoorde, besloot die een halfjaar later eenmalig een groepsrondleiding voor andere Nederlandse

* In Huis ter Heide ligt voor miljarden aan eurobiljetten opgeslagen, plus 31 procent van de Nederlandse goudvoorraad. De rest van ons goud ligt in de VS, Canada en het Verenigd Koninkrijk.